Մեկնենք միակ օրինակաւ։ Մինչեւ այս տեղ յառաջ բերեալ դեղագրաց ամէնուն մէջ տեսած ենք որ դեղոց նիւթի մի մասը ՔԻՆԻԼ կամ մասը ԼՈՂԼ ապապրուած ժամանակ՝ միշտ կը յանձնուի Խոլոր ծեծել՝ Խոլոր աղալ. Լոմոց Լոմոց կամ Դեղմ կրակի վրայ եփել՝ եռացընել յանձնելու համար՝ ընդհանրապէս կը գործածուին յեղմ, յեղմ, Լոմոց Լոմոց, Դեղմ, ընդ Դեղմ, հանդ, հանդարտ բառերն մին։ Բայց Հաւաքածոյին Ղէթի տեսակին 57 դեղագրաց քանի մի հատին մէջ, միայն Խոլոր բառն՝ իբր տասն անգամ ի կիր արկեալ կը տեսնուի Յորբ անսովոր բառն. գ. օ. "Աղա զայտեր Յորբ։ Զամենա ապա Յորբ։ Զայս գեղերս ապա Յորբ։ Աղա զիրենքդ Յորբ . . . „ մինչդեռ միւնոյն ձէթի տեսակին այլ դեղագրաց եւ բովանդակ Հաւաքածոյին, նա թէ՝ այլ ամենայն բժշկական գրուածոց մէջ, միշտ գործածուած է սովորական խոշոր բառն[1]։ — Միեւնոյն դեղագրաց մէջ կամ սակաւ մի յետոյ չորս հինգ անգամ՝ կը տեսնուի ասոր նման անսովոր բառ մի այլ, այն է՝ Լոմեկ, միակ՝ մեղմ, հանդարտ, հանդարտ . . . սովորական բառից. գ. օ. "Դիր ի քաբէ պտուկն եւ Լոմեկ եռցու։ Եռցու ի կրակն Լոմեկ։ Ի կրակն եփէ կամկէկ . . .[2] „։ Աւելորդ կը համարինք յառաջ բերել միւնոյն դեղագրաց մէջ գտնուող այլ եւս ոչ այնչափ սովորական բառերն, օրինակի համար՝ ՃՆՇ = ստէպ, շուտ շուտ. Բանկիր = պղնձէ անօթ, կաստայ . . ., որոց առաջինն թէեւ շատ սովորական է յայլ ռամկօրէն գրուածս, սակայն ցանցառ կը հանդիպի ի Հաւաքածոյին։ Նոյնպէս Հաւաքածոյին մէջ չէ այնչափ յաճախեալ՝ որչափ յայլ դեղագրագրական՝ մանաւանդ Յերեքմանէին՝ Բանկիր բառն։

Վերջ կու տանք Դեղագործութեան Հաստատոյն, որ չափէն աւելի յերկարեցաւ առաւելապէս պատճառաւ խնդրոյ Հո�ոյ լինելոյ Գ. Ախթամարցոյ, եւ ոչ եթէ յատուկ աշխատասիրութիւն միակ գրչի (Ամիրտովլաթայ), ինչպէս սովորաբար կը կարծուի։ Այս կարծիքս լիով հաստատելու համար կը յաւելունք ստէն նորին իսկ Ամասիացի բժշկապետին անուամբն ի Հաւաքածոյին գտնուող մի դեղագիրն, որ թէեւ շատ պատուադիր վկայութիւն է մեծի համբաւոյ հմտութեան դոր անդատին ի սիրտս կը վայելէ մեր միջնադարեան բժշկաց դասուն. սակայն միանդամայն ամենազօրաւոր եւ անհերքելի ապացոյց է՝ ամբողջ Գ. Ախթամարցոյն իւր յատուկ գրութիւնը չբլլալուն։ Վասն զի որոշ կ'երեւայ նոյն Դեղագրին սկզբնաւորութենէն՝ թէ այլ բժիշկ մի մեծած է զայն ի Հաւաքածոյն, յորում դասուած է Շաքի տեսակին դեղագրաց կարգին մէջ ԻԳ. համարագրաւ։

Շաքի որ օգտակ միջացաւութեան եւ ծնկացցաւութեան, եւ լուծումն առնէ։ Եւ Առաքեալն ուղղիւ Ապրամալքի բժշկին. որ զինքս սահմանէր ի Ֆոյ յերկնչոյ, ի օթուէ բուսոյ Առաքելոյ։ — Առ թրպուլի եւ շահմի հանտալ եւ մատուտակ եւ անիսոն երեք երեք դրամ, օշախ հինգ դրամ, չամիչ տասնուհինգ դրամ, շաքար տասն դրամ, զաբտալուի եւ շաֆտալուի կուտ չորս չորս դրամ, բուլ՝ ան երկու դրամ, աղ եւ պորայ երկու երկու դրամ. զոր ծեծելու է՝ ծեծէ, եւ զոր մաղելու է՝ մաղէ, եւ շաֆ ապա ամրաւի կոտ չաք. ամէն գիշեր գիշերն։

Նոյն դեղագիրն պահուած է նաեւ յԲ. Ասին Երեքմանէին, որ է ասել՝ Գ. Ախթամարցոյն համառօտեալ խմբագրութեան մէջ։ Բայց թէպէտ ասոր սկզբնաւորութիւնն միւսէն տարբեր է այնու որ ասոր մէջ Ամիրտովլաթ որպէս թէ անձամբ կը խօսի, սակայն հետեւանքն նոյն կը մնայ, այսինքն՝ յայտնի կը տեսնուի թէ բուն Գ. Ախթամարցոյն չի վերաբերիր։ Ապա թէ ոչ՝ ինչու միայն ասոր սկիզբը պիտի յիշատակուէր Ամիրտովլաթայ անունն, մինչ՝ իւր այլ ամենայն դեղագրաց սկիզբները գրուած չէ։ — Այս վերջնոյս սկզբնաւորութիւնն եւեթ կը բերենք, մնացեալն գրեթէ նախընթացին հետ նոյն ըլլալով։

Շաքի որ օգտակ միջացաւութեան եւ ծնկացաւութեան, եւ լուծումն առնէ, զոր ես անարժան Ամիրտովլաթս բժիշկ արարի, եւ օգտեց բազմաց Աստուծով։ Առ թրուլի . . .։

Երեքմանէին Բ. Ասին ընթերցուածոյն նման սկզբնաւորութեամբ Դեղագիր մ'ալ կայ նոյն Ասին Էբ-յ-Եր-ածոյ միոյն մէջ, որ իւրք իրօքն հաստատէ վերագոյն գրեալքս։ Եւ այս է սկզբնաւորութիւնն։

Անպիտան ծառայ Աստուծոյ Ամիրտովլաթս շինեաց, որ օգտակար է խիստ եւ պիտուան ամենայն մարդկաց . . .։

Այսպիսեաց եւ ասոնց նմանեաց վրայ ի վերջ կոյս բժշկական Հաւաքածոյ միահաղոյն կը խօսինք։

Հ. Ղ. Ց.

ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՀՆԱԽՕՍԱԿԱՆ ԼԻՎՈՒՆՈՅ ՔԱՂԱՔԻՆ ԱԶԳԱՑԻՆ ԳԵՐԵԶՄԱՆԱՔԱՐԵՐՆ

Լիվոռնոյ Հայոց Եկեղեցւոյն յատակն զարդարող այլեւայլ գերեզմանաքարերուն օրինակներէն ոմանք՝ մենք արդէն մեր հրատարակեալ Լիվոռնոյի Հայոց Պատմութեանն ու Տեղագրութեան մէջ զետեղած էինք, հիմակ ալ յարմար դատած ենք՝ յիշեալ եկեղեցւոյն մէջ գտնուող միւս գերեզմանաքարերու օրինակներն տպագրութեամբ ի լոյս ընծայել ներկայիս։

Այսպիսի գերեզմանաքարերն ոչ միայն հայատառ եւ հայալեզու փորագրուած են, այլ եւ կան որ լատին տառերով եւ լեզուով են, եւ ոմանք ալ անոնց մէջ խառն թէ հայերէն եւ թէ լատիներէն. գերեզմանաքարերու ոմանց ճակատն ալ զարդարուած են ազնուականութեան աստիճանի պէսպէս քանդակներ։

---

1 Այնչափ անսովոր է Յորբ բառն, որ Երեքմանէին անհամար դեղագրաց մէջ երկու անգամ միայն տեսած ենք, այսպէս. "Զինք Յորբ ապա, մանոր մի աղալ։ Զինք Յորբ ծեծէ „։

2 Կոմեկ բառն եւս՝ թէեւ նախընթացին պէս սասր չի հնչեր, բայց այնպէս ցանցառ կերարկուի թեան մտած է, որ հազիւ երկու անգամ կը հանդիպի Վաստակոց գրոց մէջ, այսպէս. "Զանկին դնելն Լոմեկ ապա, որ չծխի։ Դու ի մեկայլ օրն զինքն (գէշենն) յապիկած ամանս չբլեա է Լոմեկ„։ — Զարբ եւ Լոմեկ բառերուն վրայ բաւածն խմանալու է՝ ինքնագիր կամ իբր-ինքնագիր աշխատասիրութեանց համար, եւ ոչ եթէ բանաքաղութեամբ շինուածներուն։